

УДК 343.98:343.91-053.6

І. О. Манжос,
здобувачка при кафедрі криміналістики
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРЕДМЕТ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК, УЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

Розглянуто особливості предмета допиту неповнолітнього підозрюваного при розслідуванні крадіжок, учинених групою осіб. Визначено й узагальнено коло обставин, що входять до нього, виділено блоки питань, які підлягають з'ясуванню.

Ключові слова: предмет допиту неповнолітнього, предмет доказування, неповнолітній підозрюваний, групова крадіжка.

Допит є найпоширенішою гласною слідчою (розшуковою) дією під час досудового розслідування. Більш складним з тактико-психологічних позицій є допит неповнолітнього підозрюваного, що зумовлено процесуальним положенням особи, особливостями її психіки, а також обсягом важливої для доказування інформації. Від того, наскільки грамотно слідчий проведе допит, багато в чому залежить успіх розслідування в цілому. При цьому інформаційний обмін між допитуючим і допитуваним не безмежний, а зумовлюється й конкретизується предметом допиту [5, с. 4].

У криміналістичній науковій літературі тлумаченню

поняття «предмет допиту» приділяли увагу такі вчені, як Л. Ю. Ароцкер, В. А. Журавель, Л. М. Карнеєва, В. О. Конової, М. І. Порубов, А. Л. Ривлін, В. Ю. Шепітько [Див.: 1; 5-7; 12; 14; 19] та ін. Вони характеризували його як сукупність обставин, що підлягають з'ясуванню й мають значення для встановлення істини по справі. Правильне визначення цього поняття – необхідна умова пізнання події злочину й належної його кваліфікації [3, с. 11], що дозволяє точно сформулювати завдання, обрати необхідні тактичні прийоми для проведення результативного допиту й забезпечення його повноти і всебічності. На думку В. Ю. Шепітька, предметом до-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

питу виступають обставини, які слідчому слід з'ясувати в процесі провадження цієї дії [19 с. 324]. При цьому останні мають бути не тільки вичерпними, а й вирізнятися певною послідовністю з'ясування згідно з тактичною доцільністю [21, с. 166-171].

Предмет допиту визначається такими чинниками: а) переліком обставин, що підлягають установленню в ході кримінального провадження; б) даними, які повинні бути відомі особам, пов'язаним з подією злочину [20, с. 22]; в) процесуальним положенням допитуваного, його віковими особливостями. Дійсно, предмет допиту пов'язаний з предметом доказування, оскільки під час допиту з'ясовуються обставини, що входять до предмета доказування, й відбувається їх деталізація. Згідно з кримінальним процесуальним законодавством (ст. 91 КПК України) доказуванню підлягають: (а) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення); (б) винність обвинуваченого у вчиненні злочину, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального злочину; (в) вид і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір процесуальних витрат; (г) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину й

характеризують особу обвинуваченого; (д) обставини, що служать підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [10, с. 52].

Зазначені обставини знаходять своє специфічне відбиття у предметі допиту неповнолітніх. Так, ст. 485 КПК України передбачає додаткові обставини, що належать до предмета доказування стосовно злочинів, учинених неповнолітніми, зокрема: (1) наявність повних і всебічних відомостей про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я й рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи; (2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; (3) умови життя й виховання неповнолітнього; (4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Основним змістом предмета доказування, а значить і предмета допиту завжди є склад злочину. Так, як вважав М. С. Строгович, елементами предмета доказування виступають фактичні обставини, безпосередньо пов'язані з нормами кримінального права. Останні визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону складу

злочину, можуть указувати на низку окремих обставин, за наявності яких те чи інше діяння може розглядатися як злочин [16, с. 159, 160].

У предметі допиту неповнолітнього підозрюваного мають відбиватися й елементи складу такого злочину, як крадіжка (ст. 185 КК України), зокрема, щодо:

– *об'єкта злочину* – які речі викрадені, їх розмір; де й у кого знаходиться викрадене майно, як воно реалізовувалось;

– *об'єктивної сторони* – у який спосіб здійснено доступ до місця крадіжки, ким і які дії були вчинені для цього, дії підозрюваних на місці крадіжки й після неї з метою приховування злочину та його слідів [15, с. 14];

– *суб'єкта злочину* – хто вчинив крадіжку, особа підозрюваного (підозрюваних), вік, характер і склад злочинної групи, розподіл функцій між її членами;

– *суб'єктивної сторони* – наявність попередньої змови, мета й мотив, коли й за яких обставин відбулася змова, що послужило предметом домовленості.

Предмет допиту неповнолітніх підозрюваних формується також з урахуванням особливих властивостей цих

осіб, передусім їх фізичних і соціально-психологічних якостей і чинників, що визначають їх віковий розвиток. З урахуванням цих обставин предмет доказування уточнюється, деталізується стосовно складу злочинів, що вчиняються неповнолітніми [13, с. 6, 7].

Визначаючи предмет допиту неповнолітнього підозрюваного, слідчий у першу чергу має з'ясувати обставини, які характеризують цю особу, зокрема, чи не притягався він раніше до кримінальної або адміністративної відповідальності, якщо так, то які саме обставини характеризують це правопорушення; чи мав він при цьому співучасників та ін. Доцільно вивчити також матеріали з місця навчання (роботи) неповнолітнього підозрюваного [4, с. 106-108].

У перебігу допиту неповнолітнього підозрюваного також з'ясовуються: (а) особливості його інтелектуального розвитку, (б) стан фізичного й душевного здоров'я, (в) умови формування його особистості; морального обліку, виховання в сім'ї, ставлення батьків до дітей, (г) матеріальне забезпечення, (д) ставлення до оточуючих, (е) коло його інтересів та ін. При цьому всі якості особи неповнолітнього вивчаються в комплексі, невід'ємно один від

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

одного [11, с. 44-46]. Вивчення названих даних про особу неповнолітнього, виявлення того, як впливає на нього соціальне середовище і які умови його життя й виховання, дозволяють установити глибину і стійкість тих особистісних установок, які призвели до вчинення злочину, виявити інші обставини, що сприяли вчиненню неповнолітнім зазначеного злочину [17, с. 74].

З огляду на викладене вважаємо за доцільне обставини, які входять до предмета допиту неповнолітнього підозрюваного при розслідуванні крадіжок, учинених групою осіб, умовно поділити *на блоки, що охоплюють питання стосовно*: (1) – особи неповнолітнього підозрюваного; (2) – створення, функціонування злочинної групи, роль кожного з учасників у реалізації злочинного наміру; (3) – дій групи з готування до вчинення крадіжки; (4) – способів учинення і приховування злочину; (5) – стосовно обставинки, в якій відбувалася крадіжка; (6) – механізму її вчинення; (7) – предмета злочинного посягання; (8) – використання злодійського інвентарю неповнолітніми правопорушниками; (9) – мотиву злочину; (10) – посилення на алібі.

При з'ясуванні обставин, які стосуються особи непов-

нолітнього, слідчому необхідно отримати комплекс таких відомостей:

- вік підозрюваного;
- у якій родині він виховується;
- хто займається його вихованням;
- де і ким працюють його батьки;
- які взаємовідносини в родині;
- де навчається чи працює неповнолітній;
- як він ставиться до вчителів;
- як він оволодів спеціальністю, хто був закріплений за ним наставником;
- які громадські доручення виконував підліток;
- які взаємовідносини з друзями, в колективі;
- з ким він спілкується чи товаришує;
- чи вживає спиртні напої;
- знаходиться неповнолітній на обліку в наркологічному диспансері;
- чи відбував він покарання в місцях позбавлення волі.

Зазначимо, що переважна більшість крадіжок учиняється неповнолітніми у складі групи. У зв'язку із цим перед слідчим постає завдання з'ясувати конкретну роль кожного співучасника злочину і встановити перш за все організатора (лідера) цієї групи. Здебільшого в ре-

зультаті попередньої змови неповнолітні домовляються про спільне вчинення крадіжки, де кожен з них повинен прийняти однакову з іншими участь у самому акті заволодіння чужим майном. Разом із тим у груповій крадіжці може існувати й розподіл обов'язків, який має головним чином «технічний», а не юридичний характер [18, с. 80].

При з'ясуванні обставин стосовно створення й функціонування злочинної групи слідчий зобов'язаний отримати в неповнолітнього підозрюваного такі дані:

– де, коли, під впливом кого чи з яких обставин з'явився умисел створити злочинну групу для вчинення крадіжок чужого майна;

чи була попередня змова, коли і як вона була здійснена;

яка чисельність злочинної групи і її персональний склад;

хто є організатором групи;

чи розподілялися функції між її учасниками і в чому виявлялася роль кожного з них (хто проникав у житло, хто забезпечував безпеку, хто виступав пособником, хто реалізовував викрадене);

- якою інформацією володіли учасники про потерпілих, її джерела;

- чи вчиняв підозрюваний

раніше злочини у складі цієї групи.

При з'ясуванні обставин стосовно дій учасників групи з підготовки до вчинення крадіжки неповнолітньому треба сформулювати такі запитання:

– хто з учасників здійснював спостереження за об'єктами (вікнами, дверима, периметром охоронюваної території);

– хто обдзвонював сусідські квартири;

– хто спостерігав за потерпілими, членами його сім'ї;

– хто виготовляв спеціальне злочинське знаряддя?

При з'ясуванні обставин щодо способу вчинення і приховування крадіжки встановлюються такі дані:

– яким способом здійснено проникнення до об'єкта крадіжки;

– які технічні засоби застосовувались;

– якщо злочинці скористалися ключами, то хто і як ними заволодів, якщо дублікатами, то хто діставав оригінали ключів;

– хто вимикав охоронну сигналізацію;

– хто і яким чином упакував викрадене, у якій спосіб його виносили з приміщення і транспортували.

При з'ясуванні обстановки вчинення крадіжки слідчому до

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

предмета допиту неповнолітнього підозрюваного потрібно включити такі запитання:

- в який проміжок часу була вчинена крадіжка;
- хто знав про відсутність хазяїв у цей час;
- тривалість перебування на об'єкті крадіжки;
- хто особисто і з яких джерел отримав інформацію про об'єкт крадіжки?

Щодо предмета злочинного посягання, то слідчому необхідно отримати від підозрюваного неповнолітнього таку інформацію:

- що було вкрадено, де знаходилося майно;
- вартість кожної речі, її особливості;
- хто останній бачив украдені речі, де вони знаходились;
- хто зі сторонніх осіб знав про наявність цих та інших речей у потерпілого;
- які труднощі виникли при реалізації вкраденого.

Для з'ясування мети й мотиву вчинення крадіжки слідчому необхідно поставити неповнолітньому такі запитання:

- з якою метою вчинювалася крадіжка (отримання матеріальних благ, для підняття авторитету серед товаришів, пошуки пригод);
- участь у вчиненні крадіж-

ки була добровільною чи хтось примушував?

При встановленні мотиву крадіжки треба враховувати, що для неповнолітніх не завжди характерними є адекватна оцінка конкретної ситуації через нестачу життєвого досвіду, переоцінка власних сил і можливостей, схильність до копіювання дій старших [8, с. 224], спільність інтересів, а також збільшена ступінь рішучості й упевненості співучасників у досягненні злочинного результату [2, с. 4]. Зокрема, перший злочин багатьох неповнолітніх учасників групи вчиняють з почуття солідарності, випадково, в силу того, що опинилися з усіма в даному місці, або в результаті раптово виниклої ситуації [9, с. 516].

При допиті підозрюваного нерідко виникає потреба в перевірці його посилань на алібі. Ретельний і детальний допит надає можливість виявити незнання неповнолітнім допитуваним подробиць та обставин, що стосуються його перебування в певний час у тому місці, на яке він посилається, заявляючи про свою непричетність до вчиненого злочину (наприклад, неознаність про порядок проведення вечірнього відпочинку або ж незнання назви і змісту кінофільму, який він нібито дивився вдома по телевізору, та ін.

При з'ясуванні обставин, що стосуються заяви підозрюваного про алібі, необхідно отримати такі відомості:

- де перебував неповнолітній при вчиненні крадіжки;
- хто може це підтвердити;
- чим займався він на момент учинення крадіжки;
- які факти на підтвердження цього;
- чи є фізична можливість

непомічено покинути вказане допитуваним місце і прибути на об'єкт злочину.

Таким чином, предмет допиту неповнолітнього підозрюваного становить собою систему обставин, які з урахуванням його вікових і психологічних особливостей, мають бути ретельно й повно з'ясовані слідчим для забезпечення ефективного розслідування крадіжок, учинених групою осіб.

Список літератури: 1. Ароцкер Л. Е. Тактика и этика судебного допроса: моногр. / Л. Е. Ароцкер. – М.: Юрид. лит., 1969. – 120 с. 2. Быков В. Признаки организованной преступной группы / В. Быков // Законность. – 1998. – № 9. – 124 с. 3. Громов Н. А. Доказательства, их виды и доказывание в уголовном процессе: учеб.-практ. пособ. / Н. А. Громов, С. А. Зайцева, А. Н. Гушин. – М.: Приор-издат, 2005. – 117 с. 4. Доспулов Г. Г. Психология показаний свидетелей и потерпевших: моногр. / Г. Г. Доспулов, Ш. М. Можетов. – Алма-Ата: Наука, 1975. – 192 с. 5. Журавель В. А. Допрос потерпевшего и использование его показаний для построения методики расследования отдельных видов преступлений: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. А. Журавель. – Харьков, 1983. – 17 с. 6. Карнеева Л. М. Доказательства в советском уголовном процессе: учеб. пособ. / Л. М. Карнеева. – Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1988. – 68 с. 7. Коновалова В. Е. Допрос: Тактика и психология: учеб. пособ. / В. Е. Коновалова. – Харьков: Консум, 1999. – 157 с. 8. Криминалистика: учебник / под. ред. Р. С. Белкина. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 889 с. 9. Криминалистика: полный курс: учебник / под общ. ред. А. Г. Филиппова. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ИД Юрайт, 2011. – 804 с. 10. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х.: Право, 2012. – 392 с. 11. Макаренко И. А. Заключение под стражу и производство некоторых следственных действий с участием несовершеннолетних подозреваемых, обвиняемых / И. А. Макаренко // Законность. – 2004. – № 6. – С. 17-23. 12. Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве: моногр. / Н. И. Порубов. – Минск: Вышейш. шк., 1973. – 368 с. 13. Просвиринов В. Г. Особенности предмета доказывания по уголовным делам несовершеннолетних: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. Г. Просвиринов. – Волгоград, 2001. – 24 с. 14. Ривлин А. Л. Предмет допроса в советском уголовном процессе / А. Л. Ривлин // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. – Вып. II. Харьков: ХЮИ, 1940. – 112 с. 15. Россинская Е. Р. Криминалистика. Вопросы и ответы: учеб. пособ. для вузов / Е. Р. Россинская. – М.: Юнити-Дана, 1999. – 351 с. 16. Строгович М. С. Научные труды [В 3-х т. – Т. 3: Теория судебных доказательств.] / М. С. Строгович. – М.: Наука, 1991. – 285 с. 17. Тетюев С. В. Производство по уголовным делам в отношении несовершеннолетних: учеб. пособ. / С. В. Тетюев; под ред. А. А. Кудрявцевой / – М.: Юрлитинформ, 2007. – 192 с. 18. Ткаченко В. И. Квалификация хищений социалистического имущества: учеб. пособ. / В. И. Ткаченко / М.: ВЮЗИ, 1985. – 116 с. 19. Шепитько В. Ю. Допит на досудовому слідстві (межі допустимого і засоби впливу) / В. Ю. Шепитько // Юрид. радник. – 2004. – № 2. – 104 с. 20. Шепитько В. Ю. Криміналістика: словник термінів / В. Ю. Шепитько. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2003. – 190 с. 21. Шепитько В. Ю. Планирование допроса несовершеннолетних // Новое политико-правовое мышление и реализация правовой реформы: сб. науч. тр. – Киев: УМК ВО, 1991. – С. 32-35.